

Araştırma Makalesi

OBAMA DÖNEMİ ABD-ÇİN İLİŞKİLERİNDE EKONOMİ: BİR DENGELEYEMEME HİKÂYESİ

Mustafa Özcan ŞEN*

Öz

Bu çalışmanın amacı ABD-Çin ilişkilerinin önemli bir kısmını oluşturan ekonomik ilişkilerin Barack Obama döneminde gelmiş olduğu noktayı ve ABD'nin Çin'i dengelemek için yürüttüğü politikaların yine Obama dönemindeki başarısızlığını tartışmaktır. Bu tartışmada Obama'nın ilımlı ve iş birliğine dayalı politikalarının etkilerine değinilecek, iki ülke arasında Obama tarafından yürütülen politikaların sonuçları gösterilmeye çalışılacaktır. Çalışmada ABD resmi internet sitesinden alınan verilere yer verilmiş, objektif bir bakış sunulmak istenmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Çin'in yükselişini gören ve Çin'i bir tehdit olarak benimseyen ABD, bölgesel iş birliği örgütleriyle, Çin'in para birimine düzenleme getirme çabalarıyla ve Çin'e ihracat kotası getirme politikasıyla ekonomik anlamda Çin'i dengelemeye çalışmıştır. Bulgular neticesinde Obama'nın görevde olduğu 2009-2017 yılları arasında Çin ile ABD arasındaki mal ticareti göz önüne alındığında ABD'nin her yıl giderek artan biçimde dış ticaret açığı verdiği görülmüştür. Bu bulgulardan yola çıkarak ABD'nin dengeleme politikalarının Çin'in yükselişini önleyemediği görülmüştür.

Çalışma, Obama'nın Çin'i dengeleme ve Asya'ya yönelme stratejisinde başarılı olup olmadığını tartışacak ve Trans-Pasifik

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, E-posta: mustafasencomu@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-7079-3515,

Makale Gönderim Tarihi: 06 Ocak 2024; Makale Kabul Tarihi: 22 Ocak 2024.

Önerilen Atf: Şen, M. Ö., (2024). OBAMA DÖNEMİ ABD-ÇİN İLİŞKİLERİNDE EKONOMİ: BİR DENGELEYEMEME HİKÂYESİ, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 7(13), s.72-98.

Ortaklığı (TPP) gibi iş birliklerinin ne kadar fayda sağladığını ve uzun vadede nasıl bir fayda sağlayacağını göstermeye çalışacaktır. Çalışma Obama'nın Çin'i dengeleme stratejisinin kısa vadeli başarısızlığını ve Çin'i dengelemek için geliştirilen stratejilerin bir "dengeleyememe" hikâyesine dönüştüğünü göstermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Çin Halk Cumhuriyeti, ABD-Çin İlişkileri, ABD Dış Politika Analizi, Trans Pasifik Ortaklığı

ECONOMICS IN US-CHINA RELATIONS IN THE OBAMA ERA: A STORY OF FAIL-BALANCING

Abstract

The aim of this study is to discuss the state of economic relations, which constitute an important part of US-China relations, under Barack Obama and the failure of the US policies to balance China under Obama. In this discussion, the effects of Obama's moderate and cooperative policies will be mentioned and the results of the policies carried out by Obama between the two countries will be shown. The study includes data from the official website of the United States and aims to present an objective view. Seeing China's rise in the post-Cold War era and perceiving China as a threat, the US has tried to balance China economically through regional cooperation organizations, efforts to regulate China's currency and the policy of imposing export quotas on China. As a result of the findings, when the trade of goods between China and the US between 2009 and 2017, when Obama was in office, was taken into account, it was observed that the US had an increasing foreign trade deficit every year. Based on these findings, it is seen that the US balancing policies have failed to prevent the rise of China.

The study will discuss whether Obama has been successful in his strategy of balancing China and pivoting to Asia, and will try to show how much benefit cooperation such as the Trans-Pacific Partnership (TPP) has provided and how it will benefit in the long run. The study aims to show the short-term failure of Obama's China-balancing strategy and that the strategies developed to balance China have turned into a story of "fail-balancing".

Keywords: *The United States of America, The People's Republic of China, US-China Relations, US Foreign Policy Analysis, Trans Pacific Partnership*

GİRİŞ

ABD ve Çin arasındaki ilişkiler uluslararası politikayı tarih boyunca etkilemiştir. Çin'in uzun yıllar dışa kapanmış olması ve ABD'nin yıllarca SSCB ile rekabet içinde dış politika yürütmesi Çin'in yükselişi için zemin hazırlamıştır. Ancak Çin, uzun yıllar boyunca uluslararası sistemin başat aktörlerinden biri olamamış, Mao Zedong'un son yıllarına kadar uluslararası politikayı etkileyebilecek potansiyele ulaşamamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin SSCB'yi saf dışı bırakıp tek güç olarak kalması, Çin'in ise Zedong'dan sonra dışa açılarak yükselişe geçmesi ABD-Çin ilişkilerine yeni boyutlar kazandırmıştır.

Çin'in 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğiyle daha fazla göze batan yükselişi ABD tarafından hem ekonomik hem de siyasi olarak endişeyle karşılanmıştır. Bu sebeple Soğuk Savaş sonrasında ortadan kalkan SSCB tehlikesinden sonra ABD, yeni bir tehlike olarak Çin'in yükselişini belirlemiştir. Bu endişe ABD dış politikasında paradigma değişimlerine yol açmış, ABD'nin Rusya ile olan rekabetinin yerini Çin'i dengeleme politikaları almıştır. Uluslararası politikanın uzun yıllar başat aktörü konumunda bulunan ABD'nin yeni bir tehlike olarak Çin'i ön görmesi sebebiyle bu politikalar yalnızca ABD dış politikasını değil aynı zamanda uluslararası politikayı da etkilemiştir. Böylece ABD ve Çin'in politikalarında yaşanan değişimler, başta Çin ve ABD ile ticaret ortaklıkları bulunan ülkeler olmak üzere dünyanın birçok ülkesini yeni politikalar benimsemeye mecbur bırakmıştır. ABD-Çin arasındaki bu rekabet, iki ülkenin kendi dış politikalarında yaşanan idealizm-realizm çatışmasının da gözle görülür bir yansıması olmuştur. Çalışma bu sebeple uluslararası politikada ekonomik dalgalanmaları ve iki başat aktörün kendi dış politikalarında yaşadığı teorik dilemmaları anlamak için yeni bir bakış açısı sunmayı ve dengeleme politikalarından ziyade bu politikaların ve başarısızlığını tartışmayı amaçlamaktadır.

Obama'nın 2009'da ABD başkanlık koltuğuna oturmasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler de Obama'nın ılımlı dış politika ilkeleri çerçevesinde gelişmiş, iki ülke iş birliği ve ortaklıklar için adımlar atmaya başlamıştır. Ayrıca Obama döneminde iki ülkenin ekonomik ilişkilerinde de artış gözlenmiştir. 2016 yılında gelindiğinde Çin, ABD'nin en büyük mal ticareti ortağı olmuştur. Ancak iki ülke

arasındaki dış ticaret açığının ABD aleyhine giderek artması ABD'yi yeni adımlar atmaya itmiştir. Çin'in yükselişinin dengelenmesi amacıyla TPP'ye katılım, Yuan'ın değerinin düzenlenmesi, ihracat kotaları konması gibi tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Ancak bu tedbirlerin ne gibi sonuçlar doğurduğu giderek daha da tartışmalı hale gelmiştir. Çalışmada bu tartışmalı durum yeni bir kavram ile ele alınarak ve hem literatürdeki diğer çalışmalara referansla hem de ABD hükümetinin resmi verileriyle somutlaştırılmıştır. Ayrıca çalışmada güç dengesi ve tehdit dengesi teorileriyle dengeleme yaklaşımlarına yönelik kuramsal çerçeve sunulmuş, ABD'nin Çin'i dengeleme stratejisi bu kuramsal çerçeve ile derinleştirilmiştir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe ABD'nin Çin'i dengeleme politikalarına birçok çalışmada yer verildiği görülmektedir. ABD'nin Çin'i dengelemek için attığı adımların uzun vadede olası başarıları diğer çalışmalarda detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Dengeleme kavramının başarısızlığı da Bock ve Henneberg'in "Why Balancing Fail" isimli makalesinde incelenmiştir. Ancak bu çalışma bu politikaları Bock ve Henneberg'in çalışmasından yola çıkarak "dengeleyememe" yani fail-balancing politikaları olarak nitelendirmesiyle yeni bir uluslararası politika kavramı ortaya atarak diğer çalışmalardan ayrılmıştır. Çalışma bunu yaparken alandaki diğer birçok çalışmayı referans almıştır. Ayrıca literatürde dengeleme kavramı üzerine yürütülen tartışmaların bolluğuna nazaran dengelemenin başarısızlığı üzerine yürütülen tartışmalar çok daha nadir görülmüştür. Bu sebeple çalışma ve ele alınan problem, uluslararası ilişkiler literatürü açısından yeni bir bakış ortaya koyması sebebiyle önemlidir.

KURAMSAL ÇERÇEVE: TEHDİT DENGESİ TEORİSİ VE DENGELEME DAVRANIŞI

Kenneth Waltz'a göre güç dengesi kavramı, modern uluslararası ilişkiler teorisinin çok daha öncesine tarihlenebilecek bir kavramdır. Waltz, güç dengesi kavramının Machiavelli tarafından geliştirildiğini düşünmenin şaşırtıcı olmayacağını, Machiavelli tarafında geliştirilmemiş olsa da siyaset olarak bahsedilen kavramın kendi içinde açıklanabileceği düşüncesiyle güç dengesinin üzerine kurulacak zemini Machiavelli'nin oluşturduğunu belirtmiştir (Waltz, 1979:117). Bock ve Henneberg ise David Hume'un güç dengesini bilimsel bir yasa olarak gördüğüne, Waltz'un "eğer uluslararası

siyasetin belirgin bir teorisi varsa, o da güç dengesidir” sözlerine atıf yaparak güç dengesi ve dengelemenin çok eski ve temel bir kavram olduğunun altını çizmiştir (Bock ve Henneberg, 2013:5). Dengeleme kavramı ise güçlenen ve bölgedeki statükoyu bozan aktöre karşı diğer aktörler tarafından güçlenmesini durduracak politikalar yürütülmesi olarak tanımlanabilir.

Walt’un güç dengesi teorisi uzun yıllar kabul görmüş olsa da 1985 ve 1987 yıllarında Stephen Walt tarafından tehdit dengesi teorisi ortaya atılmıştır. Walt tehdit dengesi teorisinde Walt’un yalnızca güce yönelik düşüncesine karşı çıkmıştır. Çünkü Walt yalnızca gücü ön planda tutmuş, diğer aktörleri göz ardı etmiştir. Ancak devletler için güç önemli olsa da tek aktör değildir (Walt, 1987:21).

Walt, bir devletin tehdit olarak görülmesini ise dört farklı unsur ile açıklamıştır:

1. Toplam güç: Bir devletin toplam kaynaklarıdır. Diğer bütün faktörler eşit olarak kabul edildiğinde bir devletin elinde bulunan toplam güç, diğer devletler için potansiyel bir tehdit oluşturur. Büyük güce sahip devletler dostlarını ödüllendirebilir veya düşmanlarını cezalandırabilir. Bu sebeple toplam gücün büyük olması bir devletin dengelenmesi veya o devlet etrafında gruplaşma yani peşine takılma için önemli bir kriterdir.

2. Coğrafi yakınlık: Devletlerin birbirlerine karşı gücünü kullanması davranışı mesafe arttıkça azaldığı için yakında bulunan devletler uzakta bulunan devletlere göre daha fazla tehdit olarak algılanır. Toplam güçte olduğu gibi coğrafi yakınlık da dengeleme veya peşine takılma için önemli bir kriterdir.

3. Saldırı gücü: Saldırı yeteneklerinin büyüklüğüdür. Coğrafi yakınlık ve toplam güç ile ilişkili olan bu kavram, başka bir devletin egemenliğini tehdit etme yeteneği olarak tanımlanabilir. Bir devletin saldırı gücü büyüdükçe tehdit olarak görülmesi ihtimali de artar.

4. Saldırgan niyetler: Saldırgan niyetler devletlerin potansiyel rakiplerini nasıl algıladıklarıdır. Bu kapsamda küçük devletler bile yeterince saldırgan olduklarında dengeleme davranışına maruz kalabilirler (Walt, 1987:22-25; Bock ve Henneberg, 2013:19).

Tehdit olarak görülen devlete karşı iki farklı davranış biçimi görülebilir. Bunlardan ilki bandwagoning yani peşine takılmadır. Peşine takılma davranışında devletler gücü tehdit haline gelen devlet

ile hareket ederler. İkinci davranış biçimi ise balancing yani dengelemedir (Akpınar, 2020:1630).

Güç dengesi, tehdit dengesi ve dengeleme kavramları oldukça eski tarihlere dayanmaları sebebiyle birçok farklı görüş ve tartışmanın merkezinde yer almıştır. Ancak Kai He, dengelemenin dört temel özelliği olduğunu yazmış ve bu dört temel özelliğin gücün dengelemesini tanımlamada önemli ve kesin olduğunu belirtmiştir:

1. Dengeleme bir devlet davranışdır.
2. Dengelemenin amacı güvenlik arayışı olmalıdır.
3. Dengeleyen devlet rakibinin gücünü kendi lehine değiştirmeyi amaçlamalıdır.
4. Dengelemenin bir hedefi yani gözle görülür bir karşı öznesi olmalıdır. Bu hedef en güçlü devlet olabileceği gibi geleneksel bir rakip de olabilir.

He'ye göre bu dört özellik dengelemenin esas özellikleridir ve bu dört özellikten birinin eksik olması durumunda herhangi bir müdahaleye dengeleme müdahalesi demek doğru olmayacaktır (He, 2012:161-163).

Dengelemenin nasıl gerçekleştirileceği ise yine önemli bir tartışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. He, dengelemenin negatif ve pozitif olmak üzere iki türü olduğunu belirtmiştir. Negatif dengeleme, bir devlet tarafından rakibinin gücünü zayıflatmayı ve sınırlamayı amaçlayan diplomatik çabalardır. Pozitif dengeleme ise devletin kendini güçlendirmeyi amaçladığı çabalardır. Askeri ve askeri olmayan yani sert ve yumuşak dengeleme stratejileri ise negatif ve pozitif dengelemenin alt başlığıdır. Böylece ortaya dört dengeleme modeli çıkar: Sert negatif dengeleme, yumuşak negatif dengeleme, sert pozitif dengeleme, yumuşak pozitif dengeleme (He, 2012:156-157; Bock ve Henneberg, 2013:10).

Bu dört farklı dengeleme modelinin birbirinden ayrı devlet davranışı biçimleri vardır. Sert negatif dengelemede devlet, askeri ittifaklarla tehdit olarak gördüğü devleti zorlayabilir veya doğrudan savaşabilir. Yumuşak negatif dengelemede devlet, farklı diplomatik yollarla kendine tehdit olduğunu düşündüğü devleti yıldırma politikaları benimseyebilir. Ayrıca tehdit olarak görülen devletin bulunduğu ittifakları bölebilir veya tehdit olarak görülen devletin kendi iç sorunlarına yönelik bölücü eylemlerde bulunabilir. Sert pozitif dengelemede devlet savaşmasa da askeri olarak kendini

geliştirebilir, silah depolayabilir ve her an savaşa hazır olacak şekilde politikalar yürütebilir. Yumuşak pozitif dengelemede ise dengeleyici devlet, ekonomik olarak kendini geliştirebilir veya iç ekonomik koşullarını her türlü zorluğa karşı hazırlıklı hale getirebilir. Bunun yanında devlet, kendi gücü ve yaptırımları devlet içinde olumsuzluklara yol açmayacak şekilde dengeleme stratejisinin olumlu yanlarına yönelik çalışmalar yürütebilir.

Tehdit olarak görülen yani dengelenen ve tehdit olarak gören yani dengeleyen tarafların davranışları sonrasında ortaya çıkabilecek sonuçlar da dengelemenin kendisi kadar önemlidir. Dengeleme eğilimi yüksekse ülkelerin birbirlerine karşı ittifak kurması olağandır. Bu, devletlerin birbirlerine karşı olan güvenlerini sarsan bir durum olsa da Walt'a göre dengelemenin baskın olduğu dünya da güvenilirlik önemli değildir. Walt dengelemenin etkilerini açıklarken peşine takılma ile karıştırılmaması gerektiğini belirtmiş, devletlerin peşine takılmacı bir dünyada dengeleme stratejisi izledikleri durumlarda yalnızlaşabileceğinin altını çizmiştir. Bunun aksine dengeleyici bir dünya da peşine takılmacı bir tutum sergilemek devlete karşı diğer devletlerin daha fazla karşı çıkışını beraberinde getirecektir (Walt, 1987:27-28).

Dengelemenin başarısızlıkla sonuçlanmasına yönelik Bock ve Henneberg "Dengeleme tehdit olarak görülen devleti veya ittifakı zayıflatarak tehdidi azaltabilir ve güvenliği sağlayabilir mi?" sorusunu sormuşlardır. Bu soruya dengelemenin her zaman tehdidi azaltarak güvenliği sağlayamadığı cevabını vermişlerdir. Çünkü örneğin İran'ın nükleer tesisine yönelik bir saldırı durumunda bu durum İran tehdidini ortadan kaldırmayacak sadece biraz yavaşlatacaktır. Bunun yanında İran'ın kendini korumak için nükleer silahlara olan inancı daha da artacaktır. Bu sebeple dengeleme her zaman başarılı bir devlet davranışı değildir (Bock ve Henneberg, 2013:18-19). Dengelemenin başarısı veya başarısızlığı sadece dengeleme davranışına bağlı değildir. Tehdit olarak görülen ülkenin durumu, dengeleme politikalarının gerçekçiliği ve akla yatkınlığı da dengelemenin başarısı için önemli kriterlerdir. Dengeleme davranışı ancak bütün şartlar dengeleme için elverişli olduğunda başarılı olacak aksi durumda dengeleme davranışı "dengeleyememe" davranışına dönüşerek başarısız olabileceği gibi tehdit olarak görülen ülkenin daha da güçlenmesine neden olacaktır. yükselişe geçmesi ABD-Çin ilişkilerine yeni boyutlar kazandırmıştır.

EMPRESS OF CHINA'DAN RISING OF CHINA'YA 1784-2009 ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ

Tarihin birçok döneminde karşı karşıya gelen ABD ve Çin'in birbirleriyle olan ilişkilerini başlatan ilk temas 1784-1785 yılında Empress of China ismini taşıyan bir ABD gemisinin ticaret amacıyla Çin İmparatorluğu'na giriş yapmasıyla gerçekleşmiştir (Pekcan, 2015:98). İki ülke arasındaki bu ilk temastan da anlaşılacağı üzere ABD ve Çin'in birbirleriyle olan ilişkisi günümüzde de olduğu gibi büyük oranda ekonomi temelli bir ilişki olmuştur (Dedekoca, 2017:142).

19. yy boyunca ise ABD'nin Asya Pasifik bölgesinde yürüttüğü temel politika, Çin'in başka bir ülkenin sömürgesi olmaması ve Çin'deki ticari faaliyetlerden dünyadaki bütün ülkelerin eşit olarak faydalanması olarak görülen Açık Kapı Politikası olmuştur (Çelik, 2019:30). ABD'yi bu politikaya sevk eden ise Afyon Savaşları ve sonuçlarıdır. Çin'in 1839 yılında İngiltere'yle karşı karşıya geldiği Afyon Savaşı'nı kaybetmesi sonrasında Çin limanları ticarete açılmış, limanların ticarete açılmasından fayda sağlamak isteyen ABD ile Çin arasında 1844'te Wangxia Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile ABD özel haklar elde etmiştir. 1856-1860 yılları arasında yaşanan İkinci Afyon Savaşı sırasında ise Batılı ülkeler, ABD ve Çin arasında Tienjin Anlaşması imzalanarak Çin'in birçok limanının daha ticarete açılması kararlaştırılmış ancak Çin'in bu kararı tam olarak uygulamaması sonrasında Çin'in daha büyük imtiyazlar vermek zorunda kaldığı Beijing Anlaşması imzalanmıştır (Pekcan, 2015:99). ABD'nin bu anlaşmalarla elde etmek istediği kazanım Avrupalı devletlerin Çin'den büyük imtiyazlar koparmaması, ABD'nin Avrupalı devletler ile en azından eşit ayrıcalıklara sahip olması olmuştur. Bu yıllarda ABD'nin Asyalı devletleri değil, Avrupalı devletleri başat rakip olarak görmüştür. Bu sebeple ABD İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sadece Çin'in toprak bütünlüğünün korunmasını savunmuştur. Çin'in toprak bütünlüğünün korunmasında ABD'nin temel hedefi İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ve savaş sırasında yoğunlaşan Japon yayılmacılığını engellemek olmuştur (Karadaş, 2022:51-52).

Çin'de 1912 yılında imparatorluğun yıkılması ve cumhuriyetin ilan edilmesi ise Çin'in dış politika yaklaşımında farklılıklar doğurmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra Çin'de Sun Yat Sen ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nın patlak vermesiyle Çin'in iç politikasında gerçekleşen olaylar diğer ülkeler için yalnızca kendi güvenlikleri çerçevesinde önemli görülmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Asya Pasifik

bölgesinde baskın gücün Japonya olması Japonya'nın ABD'ye karşı bombalamalar yapmasıyla sonuçlanmış bu sebeple Çin, ABD için kaçınılmaz bir müttefik konumuna gelmiştir. Bu sebeple İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'nin güttüğü bir diğer dış politika Çin'in bölgede Japon saflarına geçmesini engellemek olmuştur (Dedekoca, 2017:145).

1934 yılında Çin Milliyetçi Partisi Kuomintang (KMT) ve Çin Komünist Partisi (ÇKP)'nin ayrı liderliğinde iki Çin bölgesi ortaya çıkmış, bu iki bölge arasındaki çatışmada ÇKP kazanan taraf olmuştur. 1949 yılında ÇKP, merkez Çin'in yönetimini ele almıştır. Komünist bir yönetimin idare ettiği Çin ile ABD ilişkileri ABD'nin komünizm karşıtı duruşu sebebiyle gerilmeye başlamıştır. Zedong 1949 yılında başlayan Kore Savaşı'nda Sovyetlerden yana bir tutum sergilemiş bu sebeple ABD ile Çin arasındaki ilişkilerde büyük bir gerileme yaşanmıştır. 1953 yılında ateşkes anlaşmasıyla sona eren Kore Savaşı'ndan sonra ABD, Çin'in kendi toprak parçası olarak gördüğü Tayvan ile ilişkilerini güçlendirmeye ve anlaşmalar yapmaya başlamıştır. Bu durum zaten gergin olan ABD-Çin ilişkilerinin giderek kötüleşmesine neden olmuştur (Yeşilyurt, 2019:43-45).

1954 yılında ABD-Tayvan arasında imzalanan Karşılıklı Savunma Anlaşması sonrasında Çin'in bombaladığı Tayvan açıklarındaki adalara karşılık ABD'nin Tayvan'a destek vermesi Birinci Tayvan Boğaz Krizi'ne neden olmuştur. 1959 yılında ABD, Tibet'teki Çin karşıtı ayaklanmaya destek vererek Çin'in insan hakları ihlalleri yaptığı gerekçesiyle BM'ye gitmiştir. 1964 yılında Vietnam Savaşı sürerken Çin'in atom bombası testi yapması ve bu sırada Vietnam sınırına asker konuşlandırması ise ABD'de endişe yaratmıştır (CFR, 2023).

İki ülke arasında kesilen diplomatik ilişkiler ancak 1969 yılında Richard Nixon'ın ABD başkanlık koltuğuna oturmasından sonra başlayabilmiştir. 1971 yılında dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın gizli Çin ziyareti ve sonrasında ABD başkanı Nixon'ın Çin'i ziyaret etmesi ile iki ülke arasında diplomatik ilişkiler tekrar canlanmıştır. Daha sonra bu görüşme ve müzakereler ABD'nin, Tek Çin Politikası'nı¹ kabul etmesiyle sonuçlanmıştır (Sönmez, 2022: 4). Bu kabulden sonra Birleşmiş Milletler üyesi olan Tayvan yerine birlik üyeliğine Çin Halk Cumhuriyeti kabul edilmiştir. Carter döneminde ise Çin, ABD tarafından diplomatik olarak tanınmıştır (Kesentaş,

¹ Tayvan'ın Çin'in kutsal topraklarının bir parçası olduğunu ve anavatanın yeniden birleşmesinin Tayvan'daki Çinliler de dahil olmak tüm Çinlilerin kutsal görevi olduğunu savunan Çin Halk Cumhuriyeti politikası (Constitution of the People's Republic of China, 1982).

2023:23). Reagan döneminde de Sovyet yayılcılığına karşı ABD'nin Çin ilişkilerini iyileştirme çabaları devam etmiştir.

1989 yılında binlerce kişinin öldüğü iddia edilen Tiananmen Meydanı olayları ile insan hakları ihlalleri yapıldığı gerekçesiyle ABD tarafında büyük tepki toplamış, diplomatik ilişkilerde gerileme ve hatta duraklama yaşanmıştır (CFR, 2023).

Körfez Savaşı sırasında Çin'in batı yanlısı tutumu ve ekonomik olarak Avrupa ve ABD için önemli bir aktör durumuna gelmesi ABD'nin Çin'e karşı tutumunda iyi yönde bir değişiklik sağlamıştır. 1993'te ABD başkanı Clinton'ın Çin'e karşı yapıcı ilişki politikası başlatması ve 1994'te Çin'in en çok gözetilen ülke statüsünün uzatılması ABD ve Çin arasındaki ilişkileri yumuşatmıştır. 1995'te Tayvan başkanı Lee Teng-Cui'nin ABD'yi ziyaret etmesi ile başlayan süreçte Çin'in Tayvan Boğazı'nda füze denemesi yapması ise ilişkileri yeniden olumsuz etkilemiştir (Yeşilyurt, 2019:52-53).

1999'da NATO kuvvetlerinin Kosova'da Sırp'lara karşı başlattığı operasyon sırasında Çin büyükelçiliğinin bombalanması o dönemde uluslararası kamuoyunda büyük yankı uyandırmış, ABD ile Çin ilişkilerinin sarsılmasına yol açmıştır (CFR,2023).

2001'de ABD kâşif uçağının Çin'in güneyinde bir Çin uçağına çarpması ve sonrasında Çin uçağının düşmesi iki ülke arasında casus uçak krizi olarak adlandırılan krize neden olmuştur. Büyükelçiliğin bombalanmasından sonra bu krizin daha fazla büyümemesi için ABD tazminat ödemiş ve özür dilemiştir (Dedekoca, 2017:155).

11 Eylül saldırılarından önce ise iki ülke strateji ve güvenlik alanlarında birbirlerini ciddi birer rakip olarak görmeye başlamıştır. Ancak 11 Eylül saldırılarıyla birlikte ABD'nin güvenlik anlayışında değişiklikler meydana gelmiş, Çin tehdidi ikinci plana atılmıştır (Yeşilyurt, 2019: 54). Bu sebeple George W. Bush döneminde iki ülke arasındaki ilişkiler ihtiyatlı bir şekilde devam etmiştir. Bu dönemde ilişkiler ne tam anlamıyla olumsuz ne de tam anlamıyla olumlu kesin bir ilerleyiş içinde olmamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD bölgede Çin ile ortak bir hareketlilik göstermiş, ABD ile Çin arasındaki ticari ortaklık da artışa geçmiştir (Güneş, 2011:350). İki ülke arasında bu dönemdeki ilişkiler, ABD'nin Çin'den BM desteği almak istemesi ve ekonomik iş birliği alanlarında yoğunlaşmıştır. Diğer yandan bu dönemde ABD Çin'i geçmişte yaşanan ve devam eden süreçte yaşanmakta olan olaylar sebebiyle insan hakları konusunda sorunlu bir ülke olarak gördüklerini de belirtmiştir (Çifçi, 2018:79-80).

Tarihsel süreçte içinde 1784 yılında ticaret yoluyla ilk temasın gerçekleştiği günlerden Obama'nın göreve geldiği 2009 yılına kadar ABD ile Çin arasındaki ilişkilerin çoğu zaman çalkantılı olduğu görülmektedir. Bu dönemde yaşanan Tayvan, Tibet ve Güney Çin Denizi sorunları ABD-Çin ilişkisinin yapısını çok fazla etkilemiştir. Bu nedenle bu sorunları iki ülke arasındaki temel sorunlar olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

TEMEL SORUNLAR

Çin ve ABD tarih boyunca birçok kez müttefiklik ve düşmanlık konularına gelmişler, iki ülke arasında rekabet askeri, siyasi ve ekonomik alanlarda yıllarca sürmüştür. ABD'nin ÇKP'den değil, Çin'in güneyinde hakimiyet kuran ve sonrasında Tayvan'da mücadele eden KMT'den yana olması iki ülke arasındaki ilişkileri yıllarca gergin tutmuştur. İki ülke arasındaki sorunların temelinde yer alan Tayvan sorunu dışında, iki ülke tarihleri boyunca Güney Çin Denizi ve Tibet'in statüsü konusunda defalarca karşı karşıya gelmişlerdir. Bu sorunları tanımlamak hem ABD-Çin ilişkilerinin genel seyrini hem de Obama döneminde ABD'nin Çin'e yönelik dış politikasının temelini anlamak için önemlidir.

Tayvan Sorunu

Tayvan'ın Çin'den ilk ayrılışı 1894-1895 Çin-Japon Savaşı ile gerçekleşmiştir. Çin yenilgisiyle sonuçlanan savaş sonrasında imzalanan Şimonoseki Anlaşması ile Tayvan, Japonya'ya verilmiştir. Bu sebeple Tayvan'da Japonya egemenliğine karşı ayaklanmalar çıkmış, bu ayaklanmalar 23 Mayıs 1895'te sonuç vermiş ve Tayvan Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak Japonya ülkeyi kısa sürede tekrar ele geçirmeyi başarmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın yenilgiye uğramasının ardından Tayvan tekrar Çin'e verilmiştir (Pekcan, 2015:151). 1949 yılında ÇKP'nin Çin'de hâkim güç olması sonrasında KMT üyeleri ve destekçileri Tayvan'a göç etmişlerdir (Çakı ve Fidan: 2020:189). 1950 yılında Kore Savaşı'nın patlak vermesiyle Tayvan, SSCB'yi dengelemek ve kontrol altında tutmak için ABD tarafından önemli bir jeopolitik ortak olarak görülmüştür. Kore Savaşı'ndan sonra Tayvan, ABD tarafından aktif olarak kullanılan hava üsleriyle ABD için vazgeçilemez bir uçak gemisi durumuna gelmiştir (Özmen, 2022: 1310).

Tayvan sorununda ABD ile Çin arasındaki uyuşmazlıkların temelinde Çin'in Tayvan'ı milli bir mesele olarak görmesi yatmaktadır. Tayvan Çin için her zaman Tek Çin Politikası çerçevesinde değerlendirilen bir meseleyken ABD için politikaların farklılaşabileceği bir mesele olmuştur (Çaylı ve Varol, 2022: 86). Değişen askeri ve siyasi politikalarının yanı sıra ABD'nin Tayvan konusunda değişmeyen tek politikası Tayvan'ın mevcut statüsünü korumak ve Çin'in Tayvan'ı ilhak ederek bölgedeki gücünü artırmasını önlemek olarak görülmüştür (Köksoy,2019: 86).

ABD bölgedeki bu yaklaşımıyla mevcut durumun sürmesini isterken Çin hem denizlerde hakimiyetini sürdürmek hem de güvenliğini sağlama almak için Tayvan'ı kendi topraklarına katmak istemektedir (Turan, 2016:101). Çin, bu isteğinde ısrarcı olsa da ABD'nin Tayvan'a olan desteği bölgede mevcut statükonun sürmesine neden olmaktadır. ABD'nin Tayvan'a olan desteğinin altında ise hem Japonya ve diğer Asya ülkelerini etkisi altına almak hem de Çin'in bölgede güçlenmesinin önüne geçmek yatmaktadır. Diğer taraftan Çin için Tayvan meselesi Çin'i uluslararası politikada güçsüz gösteren bir durumdur ve bu sebeple bu meselenin çözülmesi büyük önem arz etmektedir. Tayvan'ın bağımsızlığını ilan etmesi durumunda Çin'de bulunan diğer azınlık grupların da ayrılıkçı hareketlerde bulunabilmesi ihtimali ve ABD'nin Tayvan üzerindeki etkisi göz önüne alındığında ABD'nin Çin'i çevreleyebileceği düşüncesi Çin tarafından endişeyle karşılanmaktadır (Köksoy, 2019:86).

Güney Çin Denizi Sorunu

Güney Çin Denizi, petrol ve doğalgaz rezervleri açısından oldukça zengin olması ve önemli bir deniz rotası konumunda bulunması sebebiyle bölgedeki ülkelerin doğal bir hakimiyet mücadelesi alanıdır (Pekcan, 2016:22-23). Çin, donanma konusundaki yetersizliği sebebiyle özellikle 20. yy ortalarına kadar bu bölgede pasif kalmıştır. Daha sonra Çin güvenlik politikasında değişikliğe gidilmiş, bölgede hakimiyet mücadelesi başlatılmıştır. 1992 yılında ise Güney Çin Denizi'nin çoğunun Çin'in olduğu iddiasıyla Çin Karasuları ve Bitişik Bölge Kanunu çıkartılmıştır (Yeşilyurt, 2019:76).

ABD ise ticari kaygılarla BM Deniz Hukuku Sözleşmesi gereği 12 mil olarak belirlenen karasuları dışında serbest dolaşımı savunarak Güney Çin Denizi'nde herhangi bir ülkenin hakimiyetine karşı çıkmıştır. ABD'nin bu tutumunun sebebi ise bölgedeki ticaretin beşte birinin ABD ile yapılıyor olmasıdır. Diğer yandan Güney Çin

Denizi'nde serbest dolaşım, ABD için askeri gücünü gösterebileceği bir alan yaratacağı için büyük öneme sahiptir (Pekcan, 2017:67).

Son yıllarda ise ABD'nin Çin'i dengeleme ve Çin'in yükselişini durdurma politikaları gereği iki ülke Güney Çin Denizi'nde sıkça karşı karşıya gelmiştir. Bölgedeki diğer ülkelerin de hak iddialarının bulunduğu ve bu sebeple giderek içinden çıkılmaz bir hale gelen bu durumda ABD ve Çin için Güney Çin Denizi sorunu çözüme ulaştırılmayacak duruma gelmiştir (Yeşilyurt, 2019:77).

Tibet Sorunu

Tibet sorunu, Çin ve ABD arasında Tayvan'daki soruna benzer bir statü sorunu olarak ortaya çıkmıştır. 1950'de ulusal güvenlik gerekçesiyle Çin, Tibet'i işgal etmiştir. 1951'de Tibet'e özerklik statüsü verilse de Çin, Tibet üzerindeki yetki alanını giderek aşmıştır. Bu sebeple Tibet halk lideri Dalai Lama Çin'e karşı ayaklanma başlatmış ancak bu ayaklanma başarısız olmuştur (Köksoy, 2019:89). Başarısız ayaklanmadan sonra Dalai Lama Hindistan'a kaçmış, bu kaçışın arkasında ABD'nin olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca 1957 yılından itibaren ABD'nin birçok Tibetliye ABD'de askeri eğitim verdiği sonrasında tekrar Tibet'e yolladığı böylece Tibet ile Çin arasındaki anlaşmazlıkta Tibet'e destek verdiği belirtilmiştir (Fidan, 2010:81). Dalai Lama ise Hindistan'a kaçtıktan sonra Çin ile Tibet arasında yaşanan sorunu uluslararası kamuoyuna duyurmak için çabalamış, 1987 yılında Amerikan Kongresi'nde barış planı sunarak bu çabalarını somutlaştırmıştır. Barış planı şu beş maddeyi içermektedir:

- 1.Tibet silahtan arındırılmalı ve barış bölgesi haline gelmeli,
- 2.Çin Tibet'e yönelik nüfus aktarma politikasını durdurmalı,
- 3.Tibetlilerin haklarına saygı duyulmalı ve Tibetlilere demokratik özgürlük verilmeli,
- 4.Çin Tibet'te nükleer silah üretimini ve nükleer atık depolamayı buna bağlı olarak Tibet'in doğasına zarar vermeyi bırakmalı,
- 5.Tibet ve Çin arasında Tibet'in geleceği için görüşmeler başlatılmalı (Fidan, 2010: 84).

Çin tarafından Dalai Lama'nın barış planı uygulanmamış, Dalai Lama Çin'e karşı yürüttüğü tüm faaliyetleri sebebiyle bölücülükle suçlanmıştır (Köksoy, 2019:90).

Soğuk Savaş'ın sonra ermesinin ardından ABD'de Tibet'e yönelik kongre desteği artmış, 1991'de George H. W. Bush'un imzasıyla

Dışişleri Bakanlığı yetkilendirme yasasına Tibet'le ilgili sert ama bağlayıcı olmayan maddeler eklenmiştir (Goldstein, 2006:158).

2001'de bir ABD başkanı -George W. Bush- ilk defa Dalai Lama ile kamuoyuna açık bir görüşme gerçekleştirmiştir. 2001 yılının ekim ayında APEC Zirvesi'nde bir araya gelen dönemin Çin Başkanı Jiang Zemin ile George W. Bush arasında Tibet meselesi konuşulmuş ancak 11 Eylül saldırılarının ABD'ye etkileri sebebiyle Çin Başbakanı Hu Jintao'nun 30 Nisan 2002'deki ABD ziyaretine kadar Tibet görüşmeleri sekteye uğramıştır (Köksoy, 2019:91).

30 Eylül 2002 tarihinde George W. Bush tavsiye niteliğinde olduğunu ifade ettiği Tibet Politikası Yasası'na imza atmıştır (Lawrence, 2014:14-15). Bu yasanın ilk hükmü, Dalai Lama ile Çin hükümeti arasında görüşmeleri teşvik etmek ve desteklemek temel amacıyla Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Tibet Sorunları Özel Koordinatörü bulundurulmasını zorunlu kılmak olarak ifade edilmiştir (Dumbaugh, 2009:5).

2008 yılında Pekin'de gerçekleşecek olimpiyat oyunları öncesinde Tibet'te şiddet olayları yaşanmış, Çin'in insan hakları ihlallerine yönelik tartışmalar uluslararası boyuta taşınmıştır (Köksoy, 2019:91).

OBAMA DÖNEMİ ABD-ÇİN İLİŞKİLERİNDE TEMEL SORUNLARIN DURUMU

Obama 2009 yılında ABD başkanlık koltuğuna oturduğunda ılımlı bir politika izleyeceğini baştan belirtmiştir. ABD'nin diğer ülkelerle olan ilişkisinde olduğu gibi Çin ile ilişkilerinde de bu ılımlı yaklaşım Obama'nın 2016'nın sonunda görevini bırakmasına kadar sürmüştür. Ancak kendinden öncekiler ve sonrakiler gibi Obama da Çin'in yükselen bir güç olduğunu kabul ederek politika yürütmüş, bu bağlamda Asya'da Çin'i dengeleme politikalarına öncelik vermiştir. Ayrıca ABD bölgesinde Çin'e karşı savaşız bir politika gütmeyi amaçlamıştır (Karadaş, 2022:53). Bu sebeple bu dönemde ABD'nin akıllı güç politikasına ağırlık verdiği görülmüştür (Yatağan, 2018:74). ABD'nin Obama döneminde Çin ile olan ilişkilerini tüm bunlara bağlı olarak ılımlı görmek mümkündür. Tibet, Tayvan, İran, Güney Çin Denizi gibi iki ülke arasındaki temel sorun alanlarında da Obama, yapıcı olan yolları seçmeyi amaçlamıştır.

Kendinden önceki Başkan George W. Bush'un Tibet meselesi özelinde Dalai Lama ile görüşme anlayışının Obama döneminde de

devam ettiği görülmüştür. Ancak bu görüşmelerin ABD tarafından içselleştirilmemesi ve soruna ABD'nin doğrudan müdahillliği durumuna gelmemesi, ABD ve Çin arasında Dalai Lama veya Tibet meselesinin büyük bir sorun haline gelmesinin önüne geçmiştir (Köksoy, 2019:92).

Tayvan konusunda iki ülke arasındaki ilk büyük sorun George W. Bush'un Tayvan'a yapmayı planladığı 6,4 milyar dolarlık silah satışının Obama tarafından onaylanması ve 2011 yılında ise Tayvan'ın elinde bulunan F-16 uçaklarının modernize edilmesi kararı olmuştur (Sönmez, 2022:45). Obama sekiz yıllık dönemde 1979-2009 yılları arasında Tayvan'a yapılan silah satışının üçte biri kadar silah satış sayılarına ulaşmıştır (Turan, 2016:95). Bu da iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Çin bu gelişmelerin ulusal güvenliklerini tehdit ettiğini belirtmiş, 2010 yılında Obama'nın onayladığı silah satışı sebebiyle ABD ile askeri ilişkilerini askıya alma kararı almıştır (Paal, D.H., 2010). ABD'nin Tayvan'a 2015 yılında yeniden silah satışı yapmasının ardından ise Çin, silah satışı yapan şirketlere yaptırım kararı aldıklarını duyurmuştur. Obama döneminde Çin'e karşı Tayvan'ı tek başına bırakmak istemeyen ABD dış politika anlayışının bir getirisi olarak silah satışı arttırılmış, Çin'i dengeleme politikası çerçevesinde Tayvan'ın mevcut statüsünün korunması amaçlanmıştır (Sönmez, 2022: 46). Obama'nın arttırdığı desteğin sadece askeri olmadığı aynı zamanda siyasi ve ekonomik anlamda da uygulanmış stratejiler olduğu düşünülmüştür (Turan, 2016:95).

George W. Bush döneminde ABD, Çin ve Kuzey Kore'nin yanında Japonya, Rusya ve Güney Kore'nin de yer aldığı görüşmeler Kuzey Kore liderinin masadan çekilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu çekilme sonucunda Obama'nın Kuzey Kore konusunda en büyük ideali Kuzey Kore'nin masaya geri dönmesi olmuştur. Bu ideal doğrultusunda Obama, askeri müdahalelerden kaçınmamıştır. 2014 yılında Kuzey Kore'nin füze denemesi yapacağını öğrenen ABD, Kuzey Kore füzelerini sabote edip, testin başarısızlıkla sonuçlanmasını sağlamıştır (Kim, 2017:128). Çin ise Kuzey Kore meselesinde ulusal güvenliğini öncelikle, Kuzey Kore'yi ABD ve Güney Kore'ye karşı tampon bölge olarak görmüştür (Chanlett vd., 2018: 12). Obama yönetimi Kuzey Kore sorununda Kuzey Kore'yi masaya oturtacak diplomatik girişimlerinin yanı sıra, Çin'in Kuzey Kore'ye desteğine rağmen nükleer bir tehlikenin önüne geçmek için askeri girişimlerde de bulunmuştur (Sönmez, 2022:47).

Obama'nın İran konusunda da en büyük isteği nükleer bir tehlikenin önüne geçmek olmuştur. Bu sebeple İran'a karşı yaptırımlar uygulamaktan kaçınmamıştır. Ayrıca Obama yönetimi diğer ülkelerden de İran'a karşı uygulanan yaptırımlara destek vermelerini beklemiştir (Sönmez, 2022:49). Ancak Çin bu dönemde İran ile olan ekonomik ilişkilerini durdurmak ya da ekonomik iş birliklerini azaltmak yerine sürdürmeyi ve arttırmayı tercih etmiştir. Çin bunu yaparken de ABD ve ABD'nin çağrısına uyan diğer ülkelerin yaptırımları sebebiyle açık veren İran ekonomisindeki açığı kapatmayı amaçlamıştır (Izadi ve Khodae, 2017:300). Ayrıca Çin 2010 yılına kadar veto yetkisini kullanarak BM yaptırımlarını geciktirmiştir. İran'da Ruhani hükümetinin yönetimi ele almasından sonra değişen ve yumuşayan ilişkiler ile Çin de derin bir nefes almıştır. 14 Temmuz 2015'te ise Tahran hükümeti yaptırımların kaldırılmasını isteyerek nükleer programlarını sınırlandıracaklarını öngören bir anlaşmaya imza atmıştır. Böylece ABD ve Çin arasındaki ilişkiler İran sorunu sebebiyle büyük bir zarar görmemiştir.

Güney Çin Denizi ise İran, Kuzey Kore ve Tibet sorunlarına göre Çin ve ABD'nin daha sık karşı karşıya geldiği bir alan olmuştur. Güney Çin Denizi'nde Çin'in doğrudan hakimiyet mücadelesi içinde olması bölgenin hakimiyetini sadece Çin'e bırakmak istemeyen ABD ile Çin arasında sorunlar yaşanmasına neden olmuştur.

Güney Çin Denizi'nde Çin, Tayvan ve Vietnam'ın tüm adalarında Brunei, Malezya ve Filipinler'in ise bazı alanlarında hak iddiası içinde olmuştur (Pekcan, 2016:23). 2013 yılında ise Çin'in Doğu Çin Denizi'nde hava savunma bölgesi ilan etmesi bölge ülkelerinde endişe uyandırmıştır (Green ve Cooper, 2014:31). Obama ve yönetimi de göreve geldikleri andan itibaren Güney Çin Denizi'ndeki sorunların tarafı olmayı seçmişlerdir. Bu tarafı tutarken de Güney Çin Denizi'ndeki ülkelerin tarafını tutmuş, Çin'in bölgede askeri faaliyet yürütmesinin önüne geçmeyi amaçlamıştır. Ayrıca Obama yönetimi bunu yaparken Güney Çin Denizi'nin önemli bir ticaret yolu ve zengin bir doğal kaynak deposu olduğunu göz önünde tutarak Çin'in ekonomik olarak güçlenmesini de önlemeyi amaçlamıştır.

Obama yönetimi ayrıca Orta Asya bölgesinde Rusya ve Çin'in hakimiyetini dengelemek için 2012 yılında Asya Pasifik bölgesini yeni bir pivot alanı olarak belirlemiştir. Bu yeni pivot alanı belirlemesinin yanına bölgede Çin dışındaki ülkelerle askeri ilişkilerini de güçlendirmeye başlamıştır (Turan ve Keskin, 2017:715).

Obama döneminde ABD ile Çin ilişkilerinin genel seyrine bakıldığında ABD'nin Ortadoğu'dan Asya'ya kayan ilgisini ve bu ilgi sonrasında ABD'nin aktif politika ürettiğini görmek mümkündür. 2009 yılında Obama'nın Çin Başkanı Hu Jintao ile ilk görüşmesinde dile getirdiği Tek Çin Politikası'na saygı ve bağlılık, ilişkilerin iyileşmesine olanak sağlamıştır. Diğer yandan Obama Çin ile rekabet edeceklerini belirtmiş, Hillary Clinton ise Çin ile ilişkilerin ve atılan adımların diplomatik olarak zorunlu olduğunu dile getirmiştir. Daha sonra Asya'ya Dönüş politikasıyla Obama, Çin'in yükselişini dengelemek istemiştir (Korkmaz ve Köse, 2020:551). Avustralya Parlamentosu'nda yaptığı konuşmasında da Asya'yı birinci öncelikleri haline getireceklerini belirtmiştir (Obama, 2011). Obama'nın bunu Trans Pasifik Ortaklığı (TPP), Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Doğu Asya Zirvesi (EAS) gibi örgütlerin yanında Vietnam, Myanmar gibi ülkelerle iş birliği yaparak sağlayabileceği ifade edilmiştir (Donilon, 2013).

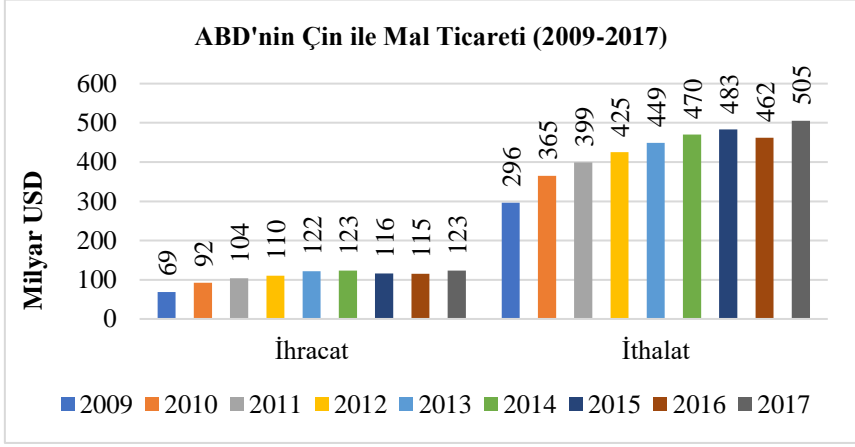
OBAMA DÖNEMİNDE BİR DENGELEYEMEME HİKAYESİ OLARAK EKONOMİ POLİTİKALARINDA ÇİN

Obama göreve geldiğinde Asya bölgesinde hem yeni atılımlar yapmak hem de Çin'in öngörülen mevcut yükselişini azaltmak için dengeleme politikaları çerçevesinde Asya ile ekonomik ve ticari iş birliklerini de arttırmaya başlamıştır. Bu çerçevede de TPP Obama'nın ilk önem verdiği konu olmuştur. Obama Kasım 2009'da TPP'ye katılacağını duyurmuş, ABD'nin ardından 4 ülke daha bu kararı takip etmiştir. Daha sonra bu sayı 12'ye yükselmiştir. Bu ortaklığın önemi ise bu 12 ülkenin toplam ticaret hacminin, toplam küresel ticaret hacminin yüzde 40'ını oluşturması olmuştur (Korkmaz ve Köse, 2020:552).

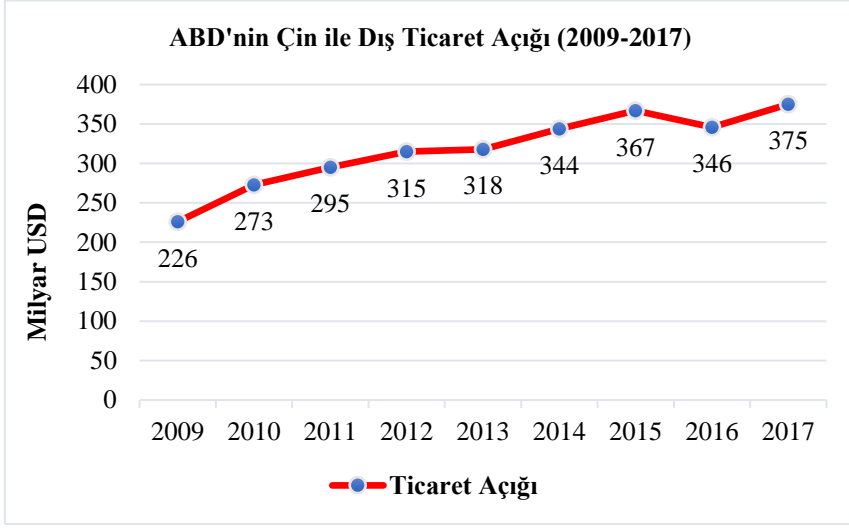
ABD ile Çin arasındaki en önemli sorunlardan biri ticaret sorunu olmuş, bu sorun uluslararası arenada da dile getirilmiştir. ABD'nin 2009-2017 yılları arasında Çin ile olan ticaretinde ihracatı ithalatının neredeyse dörtte biri seviyesinde seyretmiş, (Grafik.1) 2009 yılında Çin'in lehine ortaya çıkan 226 milyar dolarlık ticaret açığı (Grafik.2) ABD'de endişe uyandırmıştır. Bu sebeple 2010 yılında Güney Kore'nin başkenti Seul'da toplanan G20 zirvesinde ABD; Çin ve Almanya'nın yapacağı ihracata kota konulmasını istemiştir (Güneş, 2011:351). Ancak bu ticaret açığının en önemli sebeplerinden biri olarak eskiden ABD'de üretim yapan fakat 2008 Dünya Finansal Krizi'nden sonra

krizi az zararla atlamanın Çin'e yönelen önemli üretim merkezleri görülmüştür (Korkmaz ve Köse, 2020:552).

Obama'nın bölge ülkelerini de içine alan TPP stratejisi ise temel düzeyde başarılı olmuştur. Asya ve Okyanusya bölgesinden Malezya, Avustralya, Brunei, Vietnam, Yeni Zelanda, Singapur ve Japonya'nın dahil olduğu bu anlaşma üye ülkeler arasındaki ticaret kısıtlarının kaldırılmasını amaçlamıştır. Bu sayede anlaşmanın imzacısı olan ABD'nin Asya bölgesi ile ticari ilişkilerini arttırması amaçlanmıştır. Ayrıca ABD, TPP ile Çin'in ekonomik yükselişini dengelemek için gereken adımı atmış, bu amacına yaklaşmıştır (Yiğenoğlu, 2016:33).

Grafik 1 Kaynak: Veriler <https://www.census.gov> sitesinden alınmış, yazar tarafından grafikleştirilmiştir.

Grafik 2 Kaynak: Veriler <https://www.census.gov> sitesinden alınmış, yazar tarafından grafikleştirilmiştir.

Trans Pasifik Ortaklığı ile ABD'nin Asya Pasifik'te kazanç sağlamayı amaçladığı durumlar şunlardır:

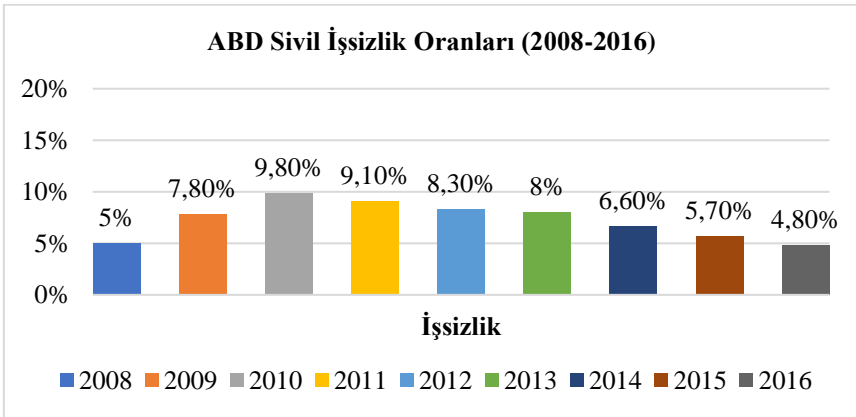
1. Bu anlaşma ile bölgede iş birliği güçlendirecektir.
2. ABD bu bölgedeki liderliğini sürdürecektir.
3. ABD bu anlaşma sayesinde ulusal güvenliğini geliştirecektir.
4. ABD ekonomik büyümesini sürdürmüş olacaktır.
5. ABD küresel mimariyi güçlendirecektir.
6. Bölgedeki ticari kurallarını ABD kendi isteği doğrultusunda belirleyecek ve güncelleyecektir (Williams vd., 2016:1).

İmzalandığı 2015 yılından 2030 yılına kadar TPP'nin ülkelere getirileri konusunda bazı istatistiki çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar doğrultusunda ABD'nin 2030 yılına kadar en düşük ihtimalle 92, en yüksek ihtimalle 143 milyar dolar ek gelir elde edeceği düşünülmüştür. Bu dönemde Çin'in gelirinde ise en düşük ihtimalle 9, en yüksek ihtimalle 20 milyar dolarlık bir düşüş öngörülmüştür. Ayrıca TPP üyesi ülkelerin 2030'da bu anlaşma ile toplamda en düşük ihtimalle 312, en yüksek ihtimalle 525 milyar dolar ek gelir elde etmesi beklenirken, TPP üyesi olmayan diğer ülkelere anlaşmanın en düşük ihtimalle 34, en yüksek ihtimalle 31 milyar dolar gelir katkısında bulunması beklenmektedir (Petri ve Pulmmer: 2016:25). En çok Çin olmak üzere Kore, Hindistan, Filipinler gibi ülkelerin bu anlaşmadan olumsuz etkileneceği beklenmektedir (Yiğenoğlu, 2016:338).

ABD başkanı Obama'nın Çin'in ekonomik yükselişini durdurmak ve ABD aleyhine büyüyen ticaret açığını dizginlemek için başka önlemler de almaya çalıştığı görülmüştür. Obama'nın Çin'in para birimi Yuan'ın diğer ülke para birimleri karşısında değer kaybetmesi için baskılar yaptığı görülmüştür (Güneş, 2011:351). Obama'nın bu baskı ve ısrarının sebebi ise Çin'in para birimine karşı yaratılacak yüzde onluk değer artışının ihracatında yüzde onluk bir azalma meydana getirecek olması olarak görülmüştür (Güneş, 2009: 184). Ancak Çin, bu baskı ve isteği Dünya Ticaret Örgütü'nün serbest piyasa kurallarına uymadığını söyleyerek reddetmiştir (Güneş, 2011: 351).

Ayrıca Çin'in enerji ve hammadde için dışa bağımlısı olması ekonomisinin de bu dışa bağımlılıkla paralel ilerlemesine yol açmıştır. Bu sebeple ABD'nin Ortadoğu'da özellikle Afganistan, Irak ve İran olmak üzere Obama döneminde yürüttüğü politikalar ABD'nin Çin'i hammadde ve enerjiden uzak tutma girişimi olarak nitelendirilmiştir (Güneş, 2009: 184).

Bu dönemde Çin'in dış ticarete sürekli artış göstermesinin ABD ekonomisine zarar verdiği iddia edilmiş, Çin ise bu iddiaları reddetmiştir. Obama Çin'in işgücü sıkıntısı yaşamadığı için haksız bir rekabet alanı yarattığını belirtmiş, ABD'de küresel finansal krizden sonra yüksek oranlarda işsizlik ortaya çıktığını söyleyerek Çin'in yükselişini bu iş gücü farkına dayandırmıştır (Yeşilyurt, 2019: 71). Ancak Obama'nın belirtmiş olduğunun aksine 2009 yılının son çeyreğinden sonra bu oranın giderek azaldığı görülmüştür (Grafik 3).

Grafik 3 Kaynak: Veriler <https://www.census.gov> sitesinden alınmış, yazar tarafından grafikleştirilmiştir.

SONUÇ

Obama döneminde ABD Çin ilişkilerini ve Çin'in yükselişine yönelik yürütülen dengeleme politikaları uluslararası ilişkiler literatüründe çokça tartışılmıştır. Çalışma Obama döneminde Çin'e yönelik dengeleme politikalarını tartışmaktan ziyade bu politikaların bir dengeleyememe politikasına dönüştüğünü göstermiş, bu açıdan farklı bir bakış açısıyla ve "dengeleyememe" kavramıyla literatüre katkı sunmayı amaçlamıştır. Obama'nın Çin'e yönelik ekonomik dengeleme politikalarının başarısızlığı ABD resmî sitesinden alınan verilerle somutlaştırılmıştır.

Bu tartışmayı yürütürken güç ve tehdit dengesinin ayrıca dengeleme davranışının teorik çerçevesi anlatılmıştır. Bu teorik çerçeve ile çalışmanın sonraki bölümlerinde yer verilen bilgilere dayanak oluşturulmuştur.

Güç ve tehdit dengesi teorileri bağlamında Çin'in ABD için bir tehdit olduğu düşüncesi Zedong sonrasında Çin'in dışa açılmasıyla ortaya çıkmıştır. Walt'un bir devletin tehdit olarak görülmesi için sunduğu nedenlere bakıldığında;

1-Toplam güç: Zedong'un ölümünden Obama'nın 2009'da göreve gelmesine kadar olan süreçte Çin, öncelikle nüfus bakımından artış göstermiştir. 1976'da 930 milyon olan Çin nüfusu 2009'da 1,33 milyara ulaşmıştır. Diğer yandan GSYİH'sine bakıldığında 1976-1994 yılları arasında gözle görülür bir artış gözlemlenmezken 1994'te 564 milyar dolar olan GSYİH 2009'da 5,1 trilyon dolara yükselmiştir. Çin'in askeri harcamaları ise 1994'e kadar durağan seyrederken 1994'te 9,87 milyar dolar olan askeri harcamalar 2009'da 96,6 milyar dolar olmuştur (World Bank, 2023) Bu sebeple Çin, 2009 yılında kadar toplam güç bakımından ABD için tehdit olarak nitelendirilebilecek duruma gelmiştir.

2-Coğrafi yakınlık: ABD ve Çin bölgesel rakip olacak kadar yakın coğrafyalarda bulunmalarına rağmen hem askeri hem de ekonomik küreselleşmenin etkisiyle coğrafi yakınlık, ABD'nin Çin'i tehdit olarak görmesinde önemli bir unsur değildir.

3-Saldırı gücü: ABD için Çin, saldırı gücü noktasında tehdit yaratacak bir unsur değildir. Çin ABD'nin egemenliğine yönelik bir tehdit oluşturmadığı gibi askeri yatırımlarını da bölgesel açıdan kendini korumak ve Tek Çin Politikası için hazır olmak için

gerçekleştirmektedir. Bu açıdan Çin'in saldırı gücü ABD için tehdit oluşturacak derecede ciddi değildir.

4-Saldırgan niyetler: Çin, artan askeri yatırımlarına rağmen Tayvan, Güney Çin Denizi ve Tibet gibi ulusal güvenlik sorunu olarak gördükleri meseleler haricinde saldırgan niyetli tutumlar sergilememiştir. Bu sebeple Çin'i saldırgan niyetleri dolayısıyla bir tehdit unsuru olarak görmek doğru değildir.

Walt'un tehdit nedenleri bağlamında ABD'nin Çin'i tehdit olarak görmesinde asıl sebebin askeri olmadığı anlaşılmıştır. Obama döneminde ABD'nin Çin'e yönelik dengeleme politikaları bu sebeple ekonomik olmuştur.

ABD'nin Çin'e yönelik politikalarının He tarafından ortaya atılan dengelemenin özellikleri kavramıyla uyduğu ve bu politikaların bir dengeleme politikası olduğu görülmüştür:

1.ABD devlet politikalarıyla ve ittifaklarla Çin'i dengelemeye çalışmıştır. Bu kapsamda ABD'nin Çin'i dengeleme politikasında bu dengeleme davranışının bir devlet davranışı olduğu görülmüştür.

2.ABD'nin dengeleme anlayışının temelinde ekonomik ve ulusal güvenlik endişeleri yer almıştır.

3.ABD, Çin'in ekonomik gücünü iş birlikleri ve yaptırım arayışlarıyla kendi lehine çevirmeyi amaçlamıştır.

Öte yandan ABD'nin Çin'i dengeleme davranışını askeri olmaması ve doğrudan ABD'nin gücünü arttırmaktan çok Çin'in gücünü sınırlandırmaya yönelik uygulanması sebebiyle negatif yumuşak dengeleme davranışı olarak sınıflandırmak mümkündür.

TPP'nin 2030 yılına kadar ABD'ye katkısı, Çin'e ise zararı göze önüne alındığında beklenen sayılara ulaşılması durumunda bu dengeleme politikasının sürmesi halinde amacına ulaşabileceği açıktır. Çalışma yalnızca Obama döneminde yaşanan gelişmelere ve verilere dayandırılmış, bu açıdan geleceğe yönelik bir ön görüşme sunma konusunda sınırlılıklarla karşılaşmıştır. Çalışmada Obama döneminde Çin'i ekonomik olarak dengelemek için Yuan'ın değerini düşürme, Çin'in enerjiye ulaşmasının önüne geçme ve Çin'in ihracatına kota getirme girişimlerinin başarılı olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Çin ve ABD arasındaki ticaret açığının bu dönemde Çin'in lehine giderek büyüdüğü gösterilmiştir. Obama'nın göreve geldiği 2009 yılında 226 milyar dolar olan dış ticaret açığı, Obama'nın görevden ayrıldığı 2017 senesine kadar yükselmiş ve

2017'de dış ticaret açığının 375 milyar dolara ulaştığı görülmüştür. Çin'in yükselişi ve ABD'nin Çin'i dengeleme politikasının başarısızlığının en önemli nedeni diğer ülkelerin Çin'e karşı peşine takılmacı bir tutum sergilemesi yani sistemin Çin'e karşı peşine takılmacı olması ancak ABD'nin Çin'i dengeleme tutumu sergilemesi olmuştur. ABD bu süreçte Çin'in diğer ülkelerle iş birliklerine Çin'i sarsacak şekilde zarar veremediği gibi Çin ile olan ticaretini de arttırarak sürdürmüştür. ABD'nin yaşamış olduğu bu dengeleme-iyi ekonomik ilişkiler ikilemi dengeleme politikasının başarısızlığında önemli rol oynamıştır. Bu sebeple çalışmada Obama döneminde ABD'nin Çin'e uygulamış olduğu ekonomik dengeleme politikalarının kısa vadede "dengeleyememe" hikayesine dönüştüğü anlatılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

AKPINAR, Eyüp (2020), " ABD'nin Soğuk Savaş Döneminde Çin, Japonya, Güney Kore ve Kuzey Kore ile Bağlamında Asya-Pasifik Dengeleme Stratejisi" Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19(4), 1626-1648 <https://doi.org/10.21547/jss.754055>

BOCK, Andreas & HENNEBERG, Ingo (2013), "Why Balancing Fails: Theoretical Reflections on Stephen M. Walt's, Balance of Threat Theory", University of Cologne International Politics and Foreign Policy Working Paper 2/2013. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2409228>

CFR (2023). 1949 - 2023 U.S.-China Relations. Erişim: 4 Haziran 2023, <https://www.cfr.org/timeline/us-china-relations>

CHANLETT, Emma vd. (2018), "North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation", FAS Congressional Research Service, 1-34. <https://sgp.fas.org/crs/nuke/R41259.pdf>

CONSTITUTION OF THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA (1982), Erişim adresi: https://english.www.gov.cn/archive/lawsregulations/201911/20/content_WS5ed8856ec6d0b3f0e9499913.html

ÇAKI, Caner & FİDAN, Yusuf (2020), "Çin Propagandasında Çin-Tayvan İlişkilerinin Sunumu: Mao Zedong Dönemi Üzerine İnceleme", İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 185-202, <https://doi.org/10.17336/igusbd.549639>

ÇAYLI, Şahin & VAROL, Beyza (2022), "Tayvan Sorunu Bağlamında ABD-Çin Rekabetinin Analizi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10(33), 78-102, <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1220310>

ÇELİK, Muhammet (2019), "Soğuk Savaş Sonrası Asya Pasifik Bölgesinde ABD- Çin Mücadelesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*

ÇİFÇİ, Orhan (2018), "Tehdit ve Dış Politika: Obama Dönemi ABD'nin Çin Politikası (2009-2016)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.*

DEDEKOCA, Ersin (2017), "ABD - Çin İlişkilerinde Kriz Yönetimi", *Uluslararası Kriz Ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, Sayı III, ss. 141-168.

DUMBAUGH, Kerry (2009), "The Tibetan Policy Act of 2002: Background and Implementation", *Congressional Research Service*, 1-9.

DONILON, Tom (2013), "White House. Remarks by Tom Donilon The United States and the Asia- Pacific in 2013", *White House*, 5 Haziran 2013 tarihinde <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/03/11/remarks-tom-donilon-national-security-advisor-president-united-states-an> adresinden erişildi.

FİDAN, Giray (2010), "Pekin'in Yüksek Rakımlı Sorunu: Tibet" *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı 21, 79-86.

GOLDSTEİN, Melvyn C. (2006), "The United States, Tibet, and the Cold War", *Journal of Cold War Studies*, 8(3), 145-64.

GREEN, Michael J. & COOPER, Z (2014) "Revitalizing the Rebalance: How to Keep U.S. Focus on Asia", *The Washington Quarterly*, 37(3), 25-46, DOI: 10.1080/0163660X.2014.978434.

GÜNEŞ, Ergin (2009), "Yeni Yüzyıldaki Çin-Amerika Rekabeti", *Toplum ve Demokrasi Dergisi* 3/6, 175-188.

GÜNEŞ, Ergin (2011), "Amerika Birleşik Devletleri'nin Çin, Rusya Örneğinde Asya Politikaları", *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(2), 342-355.

HE, Kai (2012), "Undermining Adversaries: Unipolarity, Threat Perception, and Negative Balancing Strategies after the Cold War", *Security Studies*, 21:2, 154-191, DOI: 10.1080/09636412.2012.679201

IZADI, Foad & KHODAEI, Esfandiar (2017), "The Iran Factor in U.S.-China Relations Guarded Engagement vs. Soft Balancing", *China Quarterly of International Strategic Studies*, 3(2), 299-323. <https://doi.org/10.1142/S2377740017500105>

KARADAŞ, Berat (2022), "ABD dış politikasında Çin: Donald Trump dönemi", *Türkiye Politik Çalışmalar Dergisi*, 2(1), 47-57.

KESENTAŞ, Gülşah (2023), "Barack Obama ve Donald Trump Dönemlerinde ABD'nin Asya-Pasifik Stratejilerinin Karşılaştırmalı Analizi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KIM, Samuel S. (2017), "U.S.-China Competition over Nuclear North Korea". *Insight Turkey*, 19(3), 121-138.

KORKMAZ, Hüseyin & Köse, Osman (2020), "Çin'in Yükselişi ve Asya'nın Yeniden Dengelenmesi: Neo-Gramsşyan Bir Bakış", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (3) , 543-559.

KÖKSOY, Fulya (2019), "Çin Halk Cumhuriyeti Merkezli Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan Sorununun Amerika-Çin İlişkilerine Yansımaları", *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 10 (2), 83-103 . DOI: 10.18354/esam.368201

OBAMA, Barack (2011), "Remarks By President Obama to the Australian Parliament", *White House*, 5 Haziran 2011 tarihinde <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament> adresinden erişildi.

ÖZMEN, Süleyman (2022), "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Tayvan Politikası ve Bu Politikanın Dünya Siyasetinde Önemi", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 1306-1319, <https://doi.org/10.33206/mjss.1098959>

PAAL, Douglas H. (2010), "China: Reaction to Taiwan Arms Sales", *Carnegie*, 3 Haziran 2010 tarihinde <https://carnegieendowment.org/2010/01/31/china-reaction-to-taiwan-arms-sales-pub-24827> adresinden erişildi.

PEKCAN, Cemre (2015), "Çin'in Uluslararası Sisteme Bakışı ve ABD'ye Yönelik Dış Politikası (2003-2013)", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

PEKCAN, Cemre (2016), "Güney Çin Denizi Sorunu Çerçevesinde Çin-Hindistan İlişkileri", Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi , 1 (1), 19-32.

PEKCAN, Cemre (2017), "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Güney Çin Denizi Krizinin Değerlendirilmesi" , Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi , 1 (3) , 54-80 .

PETRİ, Peter .A. & PLUMMER, Michael .G. (2016), "The Economic Effects of the Trans-Pacific Partnership: New Estimates", Peterson Institute for International Economics Working Paper Series, 1-33.

SÖNMEZ, Zübeyde Berfe (2022), "Obama ve Trump Dönemlerinde ABD Dış Politikasında Çin", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TURAN, İshak (2016), "ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu", Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 6 (1) , 80-105.

TURAN, İshak & KESKİN, Bahadır Yusuf (2017). "Çevreleme Politikasının Çin'e Uygulanabilirliği", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi , ICMEB17 Özel Sayısı , 707-717.

WALT, Stephen M. (1987), The Origins of Alliances, Ithaca, Londra.

WALTZ, Kenneth N. (1979), Theory of International Politics, Addison-Wesley Publishing Company, Boston.

WILLIAMS, Brock .R. vd. (2016), "The Trans-Pacific Partnership: Strategic Implications", FAS Congressional Research Service, s. 1-14. <https://sgp.fas.org/crs/row/R44361.pdf>

WORLD BANK (2023), "Population, Total-China", Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=CN>.

WORLD BANK (2023), "GDP (current US \$)-China", Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN>.

WORLD BANK (2023), "Military expenditure (current USD)-China", Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.CD?locations=CN>.

YATAĞAN, Arda Görkem (2018), "Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri", Kara Harp Okulu Bilim Dergisi , 28 (2) , 69-94 .

YEŞİLYURT, Ahmet Kaan (2019), "Obama Dönemi ABD-Çin İlişkileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.

YİĞENOĞLU, Kaan (2016), "İkinci Dünya Savaşından Günümüze Değişen Güç Dengeleri ve ABD'nin Pasifik Bölgesi Stratejisi: Trans-Pasifik Ortaklığı Örneği", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi , (58) , 327-341 .

YİNG, Fu (2017), " The Korean Nuclear Issue: Past, Present, and Future A Chinese Perspective", John L. Thornton China Center at Brookings, (3), 1-24.